

Київський університет імені Бориса Грінченка
Факультет суспільно-гуманітарних наук
Кафедра філософії та релігієзнавства

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з наукової роботи
Наталія ВІННІКОВА

« 07 » вересня 2023 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
НАУКОВИЙ СЕМІНАР
З СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ І ФІЛОСОФІЇ ІСТОРІЇ

для аспірантів

спеціальність 033 «Філософія»

рівень вищої освіти: третій (освітньо-науковий)

освітньо-наукова програма 033 «Філософія»

Київ – 2023

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна	заочна
Вид дисципліни	вибіркова	
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська	
Загальний обсяг кредитів / тижнів	12 / 12	
Рік навчання	2/3	2/3
Семестр	4/5/6	4/5/6
Обсяг кредитів	6/4/2	6/4/2
Обсяг годин, у тому числі:	180/120/60	180/120/60
Аудиторні	96	48
Самостійна робота	240	312
Модульний контроль	24	
Форма семестрового контролю	залік	

2. Мета та завдання наукового семінару.

Мета – поглиблення знань аспірантів у галузі організації та проведення дисертаційних досліджень з соціальної філософії та філософії історії.

Завдання навчальної дисципліни – сформулювати наступні загальні та фахові компетентності:

- **ЗК 1:** Здатність до розуміння широкого кола світоглядних питань, системних зв'язків між явищами і процесами; критичне мислення; використання набутого особистісно-професійного досвіду для вирішення наукових та фахових завдань; аналіз міждисциплінарних явищ і процесів; реалізація власного аксіологічного та наукового потенціалу.
- **ЗК 2:** Здатність до розуміння сучасної наукової методології; здатність до застосування методів наукового пізнання; проведення науково-дослідної діяльності; розробка та впровадження дослідницьких проектів, start-up; методологічно та технологічно грамотне здійснення наукового дослідження, інтерпретація його результатів; ефективне висвітлення і поширення знань щодо наукових досліджень та інновацій.
- **ЗК 3:** Здатність до наукового пошуку; сформованість особистісно значущих якостей дослідника; розв'язання дослідницьких завдань шляхом розуміння фундаментальних основ філософської науки; визначення мети, завдань, стратегії науково-дослідної діяльності; упровадження нових освітніх технологій у власну дослідницьку діяльність; генерування нових ідей, створення та інтерпретація нових знань відповідно до теми наукового дослідження.
- **ЗК 4:** Здатність до застосування знань з іноземної мови для забезпечення ефективної професійної комунікації, підготовки аплікаційних форм іноземною мовою; застосування іноземної мови в самоосвітній діяльності.
- **ЗК 5:** Здатність до реалізації професійної та науково-дослідної діяльності на основі знань про сучасні новації у сфері філософії.

- **ФК 1:** Здатність до різних видів історико-філософського аналізу (історико-логічний, компаративний, ретроспективний); опрацювання джерельної бази дослідження; адаптація та застосування ідей видатних філософів і науковців у сучасну дослідницьку практику.
- **ФК 2:** Здатність виявляти та формувати нові ідеї та актуальні наукові проблеми, здійснювати проектування наукової роботи, визначити проблематику, гіпотезу, мету, завдання, дослідження, скласти робочий план теоретичного та експериментального дослідження у сфері соціальної філософії або філософії освіти, подавати в усній і письмовій формах перед фаховою і нефаховою аудиторією результати власної дослідницької діяльності.
- **ФК 3:** Здатність до побудови алгоритму наукового дослідження у сфері філософії, використання філософської методології; використання теоретичних та емпіричних методів наукового дослідження.
- **ФК 4:** Здатність до диференціації наукової діяльності відповідно до наукових інтересів здобувача; ґрунтовно знати історію філософії, зокрема сучасні філософські вчення і напрямки, пов'язані з аналізом соціуму й освіти; володіти сучасним концептуальним апаратом філософії
- **ФК 5:** Здатність до філософської рефлексії; текстологічна культура; вміння ставити і вирішувати філософські проблеми будь-якого рівня складності (у формі різноманітних проблем, питань і завдань); мати навички виявлення, постановки і вирішення проблем філософії у конкретних сферах людської діяльності.
- **ФК 6:** Здатність до застосування методів соціології та статистики для обробки і аналізу отриманих експериментальних даних та об'єктивної оцінки результатів дослідження.
- **ФК 7:** Здатність до неперервної професійної освіти; розробка науково-методологічного та науково-методичного супроводу фахової професійної підготовки.
- **ФК 9:** Здатність до ефективного застосування методів викладання фахових дисциплін з філософії у вищій школі, здатність раціонально та науково обґрунтовано організувати самостійну роботу студентів.

3. Результати навчання за дисципліною

ПРН 1 - Здатен до критичного мислення, розуміння широкого кола філософсько-світоглядних питань, використання набутого особистісно-професійного досвіду для вирішення наукових та фахових завдань; аналізу міждисциплінарних явищ і процесів; реалізації власного аксіологічного та наукового потенціалу.

ПРН 7 - Здатен знаходити та аналізувати інформацію з різних джерел; здійснювати комунікаційну взаємодію за допомогою соціальних мереж; використовувати прийоми створення, збереження, накопичення та інтерпретації даних з використанням сучасних інформаційних і комунікаційних технологій. Здатен працювати з науковою інформацією зі спеціальних літературних джерел та мережі Інтернет.

ПРН 8 - Здатен представляти в усній і письмовій формах перед фаховою і нефаховою аудиторією результати власної дослідницької діяльності.

ПРН 9 - Здатен працювати з філософськими текстами, виявляти та формувати нові ідеї та актуальні наукові проблеми, здійснювати проектування наукової роботи, визначити проблематику, гіпотезу, мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, скласти план дослідження.

ПРН 10 - Здатен вибудувати алгоритм наукового дослідження у сфері філософії, використовувати методологічні принципи філософського дослідження, використовувати теоретичні та емпіричні методи наукового дослідження, визначити порядок проведення дослідження і його етапи.

ПРН 12 - Володіє сучасними методами викладання фахових дисциплін з філософії у вищій школі, а також демонструє здатність раціонально та науково обгрунтовано організувати самостійну роботу студентів.

ПРН 16 - Здатен усвідомлювати, переосмислювати особистісно-професійний та науковий досвід.

4. Структура навчальної дисципліни

4.1. Тематичний план для денної форми навчання

№ п/п	Назви теоретичних розділів	Розподіл годин між видами робіт				
		Разом	Лекцій	Семінарських	Самостійна робота	Модульний контроль
Змістовий модуль I.						
Методологія авторських дисертаційних досліджень аспірантів						
1.	Загальна методика наукової творчості	30		8	20	2
2.	Алгоритм роботи над дисертацією	30		8	20	2
3.	Вимоги до вступу дисертаційного дослідження	30		8	20	2
4.	Емпірична база дослідження	30		8	20	2
5.	Теоретична частина дослідження	30		8	20	2
6.	Структура дисертаційного дослідження в галузі соціальної філософії та філософії історії	30		8	20	2
Разом за змістовним модулем		180		48	120	12
Змістовий модуль II.						
Специфіка досліджень в галузі соціальної філософії та філософії історії						
7.	Особливості роботи з соціально-філософською літературою	30		8	20	2
8.	Специфіка філософських перекладів	30		8	20	2
9.	Оформлення наукових текстів (монографії, статті, тези доповідей)	30		8	20	2
10.	Порядок підготовки рукопису дисертації	30		8	20	2
Разом за змістовним модулем		120		32	80	8
Змістовий модуль III.						
Підготовка і захист дисертацій аспірантів						
11.	Основні вимоги до оформлення дисертацій	30		8	20	2
12.	Порядок захисту дисертації	30		8	20	2
Разом за змістовним модулем		60		16	40	4
Разом за освітньою програмою		360		96	240	24

4.1. Тематичний план для заочної форми навчання

№ п/п	Назви теоретичних розділів	Розподіл годин між видами робіт			
		Разом	Лекцій	Семінарських	Самостійна робота
Змістовий модуль I.					
Методологія авторських дисертаційних досліджень аспірантів					
1.	Загальна методика наукової творчості	30		4	26
2.	Алгоритм роботи над дисертацією	30		4	26
3.	Вимоги до вступу дисертаційного дослідження	30		4	26
4.	Емпірична база дослідження	30		4	26
5.	Теоретична частина дослідження	30		4	26
6.	Структура дисертаційного дослідження в галузі соціальної філософії та філософії історії	30		4	26
Разом за змістовним модулем		180		24	156
Змістовий модуль II.					
Специфіка досліджень в галузі соціальної філософії та філософії історії					
7.	Особливості роботи з соціально-філософською літературою	30		4	26
8.	Специфіка філософських перекладів	30		4	26
9.	Оформлення наукових текстів (монографії, статті, тези доповідей)	30		4	26
10.	Порядок підготовки рукопису дисертації	30		4	26
Разом за змістовним модулем		120		16	104
Змістовий модуль III.					
Підготовка і захист дисертацій аспірантів					
11.	Основні вимоги до оформлення дисертацій	30		4	26
12.	Порядок захисту дисертації	30		4	26
Разом за змістовним модулем		60		8	52
Разом за освітньою програмою		360		48	312

5. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. МЕТОДОЛОГІЯ АВТОРСЬКИХ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ АСПІРАНТІВ

Тема 1. Загальна методика наукової творчості.

Поняття методики наукового дослідження. Роль методики в організації конкретного наукового дослідження. Специфіка методики конкретного дослідження. Методологічна культура вченого і джерела її формування. Наукове дослідження як основна форма наукової роботи. Загальна схема наукового дослідження. Організація творчої діяльності. Робота над статтями та доповідями. Пошук наукової інформації в наукометричних базах Scopus і Web of Science. Проблема філософського перекладу.

Тема 2. Алгоритм роботи над дисертацією.

Вибір і формулювання теми дисертаційного дослідження. Необхідність віддзеркалення в темі основної проблеми (протиріччя) дослідження. Приклади вдалих і невдалих формулювань дисертаційних тем. Складання плану дисертації. Емпірична і теоретична частини роботи. Логічна схема аспірантського дослідження: 1) Обґрунтування актуальності обраної теми. 2) Постановка мети і конкретних завдань дослідження. 3) Визначення об'єкта і предмета дослідження. 4) Вибір методів (методики) проведення дослідження. 5) Опис процесу дослідження. 6) Обговорення результатів дослідження. 7) Формулювання висновків і оцінка одержаних результатів. Тайм-менеджмент і особливості наукової творчості. Практичні поради щодо організації роботи над дисертаційними дослідженнями.

Тема 3. Вимоги до вступу дисертаційного дослідження.

Розрізнення змісту Вступу і Анотації дисертаційного дослідження. Структура Вступу. Типові помилки при написанні Вступу дисертацій в галузі соціальної філософії та філософії історії. Актуальність теми. Відповідність теми дисертації плановим дослідженням наукової установи. Об'єкт і предмет дослідження. Формулювання мети дисертації. Відповідність завдань, новизни і висновків дисертації. Три рівня новизни («уперше», «дістало подальшого розвитку», «уточнено»). Теоретична і практична значущість дисертаційного дослідження.

Тема 4. Емпірична база дослідження.

Поняття емпіричної бази в соціально-філософських дослідженнях. Методи добору фактичних матеріалів і складання огляду літератури. Факт як форма наукового пізнання на емпіричному рівні. Джерела отримання фактів. Використання методів порівняння, вимірювання, аналогії, моделювання для обробки емпіричних фактів. Вивчення наукових джерел. Текстологічна культура дисертанта. Особливості цитувань

класичних філософських текстів. Використання в філософських роботах статистичних даних та результатів соціологічних досліджень.

Тема 5. Теоретична частина дослідження.

Форми і методи наукового пізнання на теоретичному рівні. Теоретична проблема. Ідея. Гіпотеза. Концепція. Теорія. Аналіз і синтез, індукція і дедукція. Гіпотетико-дедуктивний метод. Системний підхід. Методологічні вимоги до структурування теоретичного матеріалу. Єдність начала і принципу розвитку. Сходження від абстрактного до конкретного.

Тема 6. Структура дисертаційного дослідження в галузі соціальної філософії та філософії історії

Загальні та особливі вимоги до структури дисертаційних досліджень аспірантів. Специфіка філософських дисертацій. Структура дисертаційного дослідження. Розділи основної частини. «Теоретико-методологічний», «системно-теоретичний» та «практичний» розділи дисертації. Єдність історичного і логічного. Висновки за розділом і загальні висновки. Практичні рекомендації за темою соціально-філософського дослідження.

Змістовий модуль 2.

СПЕЦИФІКА ДОСЛІДЖЕНЬ В ГАЛУЗІ СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ ІСТОРІЇ

Тема 7. Особливості роботи з соціально-філософською літературою

Різновиди філософських, соціально-філософських, соціологічних, політологічних, економічних, культурологічних, релігієзнавчих текстів. Соціально-філософська класика. Некласична філософська література і соціально-філософська публіцистика. Принципи наукового аналізу філософських текстів (Б. Спіноза, І. Землера, Г. В. Ф. Гегель, Д. Штраус). Філософська біографістика. Сучасний стан соціально-філософської герменевтики.

Тема 8. Специфіка філософських перекладів

Етнокультурні проблеми дискурсу. Дослівний та художній переклади. Класифікація історико-філософських текстів. Текстологія античності, медієвистська, східна, новоевропейська. Кроскультурні та транскультурні дослідження. Історія філософських перекладів. Естетико-стилістичний принцип «приємного перекладу» у французькій традиції. «Перекладацький пролеткульт» в СРСР. Феномен «колективного перекладу». Ідеологізація перекладацької діяльності. «Подвійна герменевтика». Прагматичні принципи перекладу: «народність», «життєва правдивість» мови. Специфіка прозаїчного і поетичного перекладів. Проблема якості філософських перекладів та адекватності соціально-філософської термінології.

Тема 9. Оформлення наукових текстів (монографії, статті, тези доповідей)

Формальні вимоги до написання наукових текстів. Оформлення тез доповідей та виступів на наукових конференціях. Наукова стаття. УДК. Відомості про автора (авторів). Назва статті. Анотація. Ключові слова. Текст статті. Рубрикація елементів наукової статті. Класифікація наукових журналів. Перелік фахових видань з філософії та релігієзнавства. Міжнародні наукометричні бази. Вимоги до оформлення тексту дисертації. Монографія. Колективна монографія. Репозитарії наукових текстів. Порт-фоліо науковця. Рейтинг наукових публікацій за кількістю цитувань. Індекс Хірша.

Тема 10. Порядок підготовки рукопису дисертації

Композиція дисертації. Рубрикація тексту. Прийоми викладення наукових матеріалів. Самоперевірка відповідності матеріалів дисертації встановленим вимогам. Аналіз назви дисертації; визначення об'єкта, предмета, мети дослідження; аналіз кожного наукового результату на новизну, достовірність, практичну значущість, пріоритет; аналіз кожного висновку до розділів на конструктивність та новизну; аналіз відповідності публікацій та апробацій чинним вимогам; перевірка коректності посилань. Аналіз дисертації 1) на відповідність результатам, поданим на захист; 2) на відповідність паспорту спеціальності. Мова і стиль дисертаційної праці. Термінологічна культура дисертанта.

Змістовий модуль III.

ПІДГОТОВКА І ЗАХИСТ ДИСЕРТАЦІЙ АСПІРАНТІВ

Тема 11. Основні вимоги до оформлення дисертацій.

Вимоги до змісту дисертації. Титульний аркуш, анотації, ключові слова. Зміст, перелік умовних позначень (за потреби). Вступ та його складові. Формулювання актуальності, мети, завдань, об'єкту, предмету, новизни дисертаційного дослідження. Загальні вимоги до оформлення дисертації. Подання текстового матеріалу. Правила подання ілюстрацій. Подання таблиць. Загальні правила цитування та посилання на використані джерела. Оформлення списку бібліографічних джерел. Правила оформлення додатків.

Тема 12. Порядок захисту дисертації.

Попередній розгляд дисертації і оформлення відгуку установи, в якій виконана дисертація. Процедура проходження фахового семінару й обговорення дисертації на кафедрі. Подання дисертації до спеціалізованої вченої ради для разових захистів. Постійні і разові спеціалізовані вчені ради. Порядок рецензування дисертацій у спеціалізованій вченій раді. Підготовка здобувача до захисту дисертації. Розміщення тексту дисертації на веб-сторінці спеціалізованої Вченої ради для разових захистів.

Робота з опонентами. Зібрання відгуків. Процедура прилюдного захисту дисертації. Оформлення документів атестаційної справи, порядок розгляду атестаційних справ.

6. Контроль навчальних досягнень

Розрахунок рейтингових балів за видами семестрового контролю для денної форми навчання

№ з/п	Вид діяльності аспіранта	Макс. кількість балів за одиницю	Модуль 1		Модуль 2		Модуль 3	
			Кільк. одиниць до розрахунку	Кільк. одиниць до розрахунку	Макс. кількість балів за вид	Макс. кількість балів за вид	Макс. кількість балів за вид	Макс. кількість балів за вид
1	Відвідування семінарських занять	1	24	24	16	16	8	8
2	Виконання завдань для самостійної роботи	5	6	30	4	20	2	10
3	Робота на практичних (семінарських) заняттях	10	24	240	16	160	8	80
4	Модульний контроль	25	6	150	4	100	2	50
5	Макс. кількість балів за видами семестрового контролю (МВ)	-	-	444	-	296	-	148
6	Разом				888			
7	Коефіцієнт				100/888=0,11			
8	Загальний бал				100			

Розрахунок рейтингових балів за видами семестрового контролю для заочної форми навчання

№ з/п	Вид діяльності аспіранта	Макс. кількість балів за одиницю	Модуль 1		Модуль 2		Модуль 3	
			Кільк. одиниць до розрахунку	Кільк. одиниць до розрахунку	Макс. кількість балів за вид	Макс. кількість балів за вид	Макс. кількість балів за вид	Макс. кількість балів за вид
1	Відвідування семінарських занять	1	12	12	8	8	4	4
2	Виконання завдань для самостійної роботи	5	6	30	4	20	2	10
3	Робота на практичних (семінарських) заняттях	10	12	120	8	80	4	40
4	Макс. кількість балів за видами семестрового контролю (МВ)	-	-	162	-	108	-	54
5	Разом				324			
6	Коефіцієнт				100/324=0,3			
7	Загальний бал				100			

Умовою зарахування проходження дисципліни «Науковий семінар соціальної філософії та філософії історії» є отримання аспірантом не менше 60-ти балів за результатами всіх видів робіт.

7. Завдання для самостійної роботи

Завдання для самостійної роботи аспірантів спрямовані на індивідуальну траєкторію навчання здобувача.

Формально завдання полягають у написанні есеїв (рефератів) за визначеною викладачем проблемою з урахуванням тематики дисертаційної роботи конкретного аспіранта.

Критерії оцінювання завдань для самостійної роботи

- 5 балів – відмінно, аспірант глибоко і міцно засвоїв матеріал, вичерпно, послідовно, грамотно оформив самостійну роботу, додав ілюстративний матеріал, що повністю відповідає змісту роботи.
- 3-4 бали – добре, аспірант твердо знає матеріал, не допускає істотних неточностей при відповіді на поставлені питання самостійної роботи.
- 1-2 бали – задовільно, аспірант знає тільки основний матеріал, але не засвоїв його деталей, допускає неточності при оформленні та відповіді на поставлені питання самостійної роботи.
- 0 балів – незадовільно, аспірант не знає матеріалу, допускає істотні помилки при оформленні та відповіді на поставлені питання самостійної роботи.

8. Оцінювання освітніх досягнень аспірантів за системою ECTS

Рейтингова оцінка	Оцінка за стобальною шкалою	Значення оцінки
A	90-100 балів	Відмінно – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу з можливими незначними недоліками
B	82-89 балів	Дуже добре - достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок
C	75-81 балів	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок
D	69-74 балів	Задовільно - посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності
E	60-68 балів	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)
FX	35-59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного

		перескладання за умови належного самостійного доопрацювання
F	1-34 балів	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни

8. Рекомендовані джерела

Основні:

1. Артемчук Г.І. Методична організація науково-дослідної роботи / Г.І. Артемчук, В.М. Курило, М.П. Кочерган: навч.посібн.для аспірантів та викладачів вищих навч.закл. – К.: Форум, 2000. – 271 с.
2. Майборода В. К. Методика підготовки й оформлення рукопису та автореферату дисертації : навчальний посібник; видання четверте, змінене та доповнене / за ред. В.І. Лугового, доктора педагогічних наук, професора, академіка НАПН України. – Чернігів, 2013. – 244 с.
3. Як правильно оформити дисертацію та документи атестаційної справи: зб.нормат.док.з питань атестації наукових кадрів вищої кваліфікації / Упоряд.Л.І. Мірошніченко. – К.: Вид-во „Толока”, 2012. – 56 с.
4. Robert Paul Wolff. How To Write A Doctoral Dissertation In Philosophy. The Philosopher's Stone. <https://robertpaulwolff.blogspot.com/2010/07/how-to-write-doctoral-dissertation-in.html>
5. Generals and Dissertations. Princeton University. <https://philosophy.princeton.edu/graduate/generals-and-dissertations>

Додаткові

1. CEU Doctoral Regulations. CEU Official document P-1103-01v1711 <https://philosophy.ceu.edu/sites/philosophy.ceu.edu/files/attachment/basicpage/132/ceudoctoralregulationsfinal-1.pdf>
2. Ph.D. Requirements. University of Pennsylvania. School of Arts and Sciences. <https://philosophy.sas.upenn.edu/graduate/phd-requirements>
3. Robert Paul Wolff. How To Write A Doctoral Dissertation In Philosophy. The Philosopher's Stone. <https://robertpaulwolff.blogspot.com/2010/07/how-to-write-doctoral-dissertation-in.html>
4. Документи. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення / ДСТУ 3008–95. – К. : Держстандарт України, 1995. – 35 с.
5. Майборода В. К. Трансформація підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в Україні відповідно до основних принципів Болонського процесу / В. К. Майборода // Історико-педагогічні студії : науковий часопис / гол. ред. Н. М. Дем'яненко. – К. : вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – Вип. 5. – С. 33–35.
6. Положення про спеціалізовану вчену раду, затверджене наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14 вересня 2011 р. № 1059

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

7. Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.
8. Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук та їх апробації // Довідник здобувача наукового ступеня. – К., 2011. – С. 5–8.
9. Професійна освіта : словник : навч. посіб. / уклад. С. І. Гончаренко та ін.; за ред. Н. Г. Ничкало. – К. : Вища школа, 2000. – 380 с.
10. Язвінська О. Ступенева освіта в Україні – відродження традицій / О. Язвінська // Науковий світ. – 2006. – № 8. – С. 7–11.